

Silomehiläisen (*Panurginus romani*) esiintyminen kesällä 2006

Martti Raekunnas

Johdanto

Silomehiläinen on pieni, musta eurosiperialainen mesipistiäinen, jota esiintyy Keski-Ruotsista Siperiaan asti. Aikaisemmin lajia on tavattu maastamme vain kahdelta paikkakunnalta, EP. Kaskisista (1928) ja PS. Kuopiosta (1948-1966), missä se esiintyi runsaana. Molemmat löytöpaikat ovat tuhoutuneet (Söderman & Leinonen 2003). Laji on luokitettu Suomessa uhanalaiseksi (EN) (Rassi ym.2001).

Kesällä 2005 lajia havaittiin yllättäen kolmelta paikkakunnalta: PK. Kontiolahti Lehmonharju 14.6. k (Martti Raekunnas), EH. Kangasala Sahalahti (Pekka Valtonen) ja Kn. Kajaani Kassunkuru 20.6. k+n (Reima Leinonen). Pistiaistyöryhmän toimeksiannosta tarkistin lajin esiintymistä Itä-Suomessa kesällä 2006.

Tutkimusalueen kuvaus

Keskitin havainnoinnin Kontiolahden Lehmonsärkälle, mistä laji löytyi edellisenä kesänä. Lehmonsärkkä on noin kilometrin pituinen itä-länsisuuntainen harjujakso Joensuun pohjoispuolella (karttakuva liitteenä 1). Siitä on otettu soraa vuosikymmenien ajan, ja käytännössä harjusta on jäljellä vain vaihtelevan kokoiset reunatormät. Nykyisin alue on suurelta osaltaan maa-ainesten varastopaikkana. Soranotto näyttää olevan vähäistä.

Silomehiläisesiintymä löytyi Lehmonsärkän länsireunasta läheltä Joensuu-Kajaani –valtatietä. Siellä on etelään viettäviä, kasvittomia hiekka- ja soratormiä ja laakeampia rinteitä, joiden reunoilla kasvaa männyn ja lehtipuiden taimia sekä vatukkoa (kuva 1).

Kuva 1. Yleiskuvaa Lehmonsärkän luoteisreunalta. Silomehiläisesiintymä pensaikon reunassa sorapenkereen päällä vasemmalla.

Paikoin maa-aines on hyvin hienoa dyynihiekkaa. Sorapinnalla kasvaa muutamissa kohdin runsaasti idänkeulankärkeä (*Oxytropis campestris*), jonka varassa alueella elää edelleen uhanalainen pikkusiniisiipi (*Cupido minimus*), vaikka Somerma (1997) raportoi, että maanomistaja tuhosi tahallaan esiintymän 1994-95. Lähistöllä on todettu myös muurahaisiniisiipi (*Maculinea arion*) vuonna 1984 (MR).

Tulokset

Aloitin havainnoinnin 10.6. ja ensimmäiset koiraat löytyivät 14.6. Ne lentelivät sorakuopan pohjoisreunalla olevan polun varrella, missä kasvoi noin parin metrin korkuisia pajuja ja koivuntaimia. Kyseessä oli eräänlainen parveilukäyttäytyminen, koska useita koiraita kieppui aina saman, tuulessa heiluvan oksan ympärillä ja lehdillä.

Kaikki lehdiltä pyydystämäni yksilöt (13) olivat koiraita.

Seuraavana päivänä keskityin naaraiden etsimiseen. Kotimaisten havaintojen mukaan silomehiläinen käy metsäkurjenpolven (*Geranium silvaticum*) ja ruotsalaisten tietojen mukaan vadelman (*Rubus idaeus*) kukilla (Söderman & Leinonen 2003). Lähettyvillä ei kasvanut lainkaan metsäkurjenpolvea eikä vadelma ollut vielä kukassa. Alueella oli tuohon aikaan vain vähän kukkivia kasveja. Tiiviin hakemisen jälkeen löysin yhden naaraan erään keltanon (*Hieracium sp.*) kukinnolta. Lisäksi tallensin 15 parveilevaa koirasta.

Palasin tutkimusalueelle seuraavan kerran juhannuksen jälkeen 26.6. Silloin vadelma oli jo kukassa. Kiertelin useita tunteja sorakuoppien vatukkoreunuksia (kuva 2) ja löysin kaikkiaan seitsemän naarasta. Kaikki kävivät vadelman kukilla ja lentelivät usein pensaiden sisällä, mistä niitä oli vaikea havaita. Koiraiden parveilu oli jo ohitse. Havaitsin vain kolme koirasta.

Yritin jäljittää myös naaraiden pesäpaikkoja. Pienen lentävän pistiäisen seuraaminen osoittautui todella vaikeaksi. Naaras hävisi hetkessä näkyvistä kasvillisuuden sekaan. Avoimilla hiekkatörmillä niitä ei näkynyt lainkaan. Tästä päättelin, että mahdolliset pesäpaikat ovat ehkä hiekkatörmissä kasvillisuuden seassa(?)

Kuva 2. Silomehiläinaaraiden suosimaa vadelmapensaikkaa.

Kävin alueella vielä useita kertoja heinäkuussa. Viimeinen havainto lajista on 3.7., jolloin tallensin yhden naarasyksilön. Kaikki tulokset on koottu taulukkoon 1.

Taulukko 1: Silomehiläishavainnot 2006

	Kunta	kylä	koordinaatit	päivämäärä	k	n	yhteensä	huomioita	
	PK	Kontiolahti	Lehmonsärkkä	6951:642	14.06.2006	13	0	13	
	PK	Kontiolahti	Lehmonsärkkä	6951:642	15.06.2006	15	1	16	
	ES	Joutseno	Jänhiälä	6784:585	16.06.2006	2	0	2	uusi maakunta
	PK	Kontiolahti	Lehmonsärkkä	6951:642	26.06.2006	3	7	10	
	PK	Liperi	Kaatamo	6941:610	27.06.2006	5	7	12	uusi löytöpaikka
	PK	Kontiolahti	Lehmonsärkkä	6951:642	03.07.2006	0	1	1	
	PK	Liperi	Ylämylly	6948:631	03.07.2006	0	1	1	uusi löytöpaikka
					yhteensä	38	17	55	

Muut havainnot

Retkeilin toisen projektilajin (*Nomada armata*) vuoksi useita kertoja Liperissä sekä Joutsenossa. Tarkastin näilläkin alueilla vadelmapensaikkoja silomehiläisen toivossa. Löysin Joutsenon Jänhiälästä sorakuopan reunalta kaksi silomehiläiskoirasta 16.6. Se oli ES:lle uusi maakuntalöytö. Liperin Kaatamosta tallensin vadelmilta 27.6. viisi koirasta ja seitsemän naarasta. Tämäkin paikka oli aurinkoinen ja lämmin sorakuopan rinne. Liperistä Ylämyllyn asemalta ketoniityn reunasta sain vielä vattupuskista haaviini yhden naaraan 3.7. Sen sijaan lajia ei etsiskelyistä huolimatta löydetty uudelleen Kajaanista (Leinonen suull. tieto).

Tallensin Lehmonsärkältä myös muita myrkkypistiäisiä. Dyynihiekkarinteessä elää kevätiskosmehiläinen (*Colletes cunicularius*) ja runsaana sen pesävieras, komea iskosverimehiläinen (*Sphecodes albilabris*), joka todettiin täältä PK:lle uutena 2005 (MR). Muita huomionarvoisia havaintoja ovat uhanalainen (EN) sysimaamehiläinen (*Andrena pilipes*), joka löytyi 13.6. (k) sekä vaarantunut (VU) vaskivakomehiläinen (*Halictus confusus*), jota tallennettiin 11.6. (2n) ja 15.6. (2n). Myös vaskivakomehiläinen on PK:lle uusi laji. Uusi maakuntalöytö tuli myös vaahteramaamehiläisestä (*Andrena carantonica*), jota havaittiin 16.6. (n) ja 26.6. (n). Luettelo Lehmonsärkän alueella havaituista lajeista on liitteenä 2. Suuri osa aineistosta on vielä määrittämättä.

Johtopäätökset

Silomehiläisiä löytyi Itä-Suomesta kesän 2006 aikana kaikkiaan 55 yksilöä. Uusia havaintopaikkoja oli kolme, joista yksi uusi maakuntalöytö. Laji osoittautui odotettua runsaammaksi. Sen elinympäristönä näyttäisivät olevan aurinkoiset ja lämpimät sorakuoppien reunukset, rinteet ja tievarret, joissa kasvaa vadelmaa ja mineraalimaata on näkyvissä. Tällaisia paikkoja Suomesta löytyy paljon. Laji on varsin pienikokoinen, joten se jää helposti huomaamatta. Sen levinneisyysalue on sekä Suomessa että Ruotsissa maan keskiosissa, missä pistiäisten keräilyä harrastetaan vähemmän. Lajin nopea runsastuminen saattaa liittyä ilmaston lämpenemiseen, mihin viittaavat monet viimeaikaiset maalle uudet perhoshavainnot sekä useiden mesipistiäislajien löytyminen

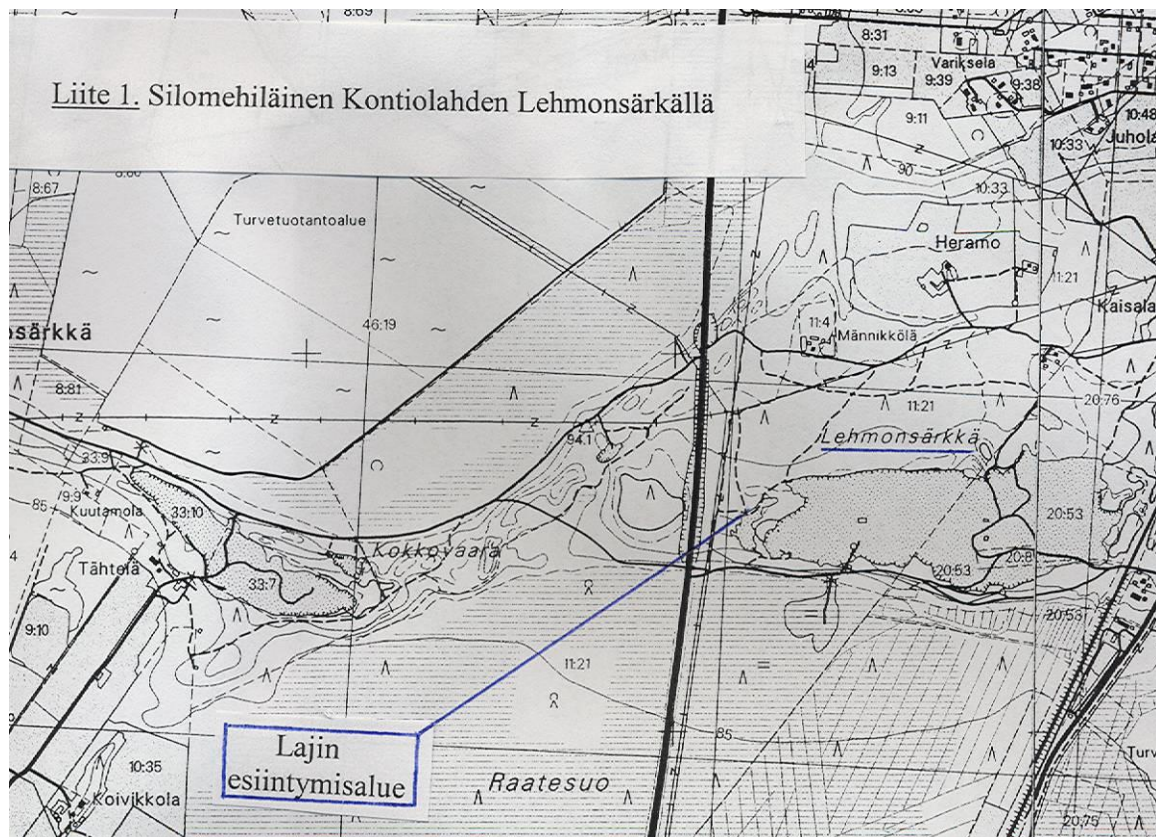
uudelleen 40-45 vuoden kateissa olon jälkeen. Kun lajin levinneisyyskuva ja runsaus lähivuosina tarkentuvat, sen uhanalaisuusluokkaa voidaan harkita uudelleen.

Pohdittavaksi jää myös Lehmonharjun paahdeympäristön kohtalo. Alueella näyttää elävän todella monipuolinen hyönteislajisto, joka on hyötynyt ihmistoiminnan vaikutuksesta. Alueen lajistoa olisi syytä kartoittaa edelleen paitsi myrkkypistiäisten, myös muiden hyönteisryhmien osalta.

Maanomistaja on suhtautunut alueen rauhoituserityksiin 1990-luvulla todella tyyliä (Somerma 1997). Alue on erittäin laaja ja sen umpeenkasvu vienee vuosia. Se voidaan pilata esimerkiksi liiallisella maisemoinnilla, ajamalla multaa sorarinteille ja istuttamalla sinne puita. Ehkä on hyvä antaa hiukan ajan kulua ja palata asiaan sitten, kun alueen umpeen kasvaminen vaatii hoitotoimia.

Kirjallisuus

- Rassi, P., Alanen, A., Kanerva, T. & Mannerkoski, I. (toim.) 2001: *Suomen lajien uhanalaisuus 2000*. – Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus. Helsinki.
- Somerma, P. 1997: *Suomen uhanalaiset perhoset*. Suomen ympäristökeskus ja Suomen Perhostutkijain Seura. Viestipaino Oy, Tampere. 336 s.
- Söderman, G. & Leinonen, R. 2003: *Suomen mesipistiäiset ja niiden uhanalaisuus*. – Tremex Press Oy, Helsinki. 420 s.
- Söderman, G. & Vikberg, V. 2002: *Suomen myrkkypistiäisten luettelo ja levinneisyys (Hymenoptera, Apocrita, Aculeata)*. – Sahlbergia 7: 41–66.

Liite 2: Kontiolahden Lehmonharjulla (6951:642) havaittuja myrkkypistiäislajeja / MR

<i>Colletes daviesanus</i>	11.8.84 (n), 14.6.05 (k) ja 21.7.05 (2k)	
<i>Colletes cunicularius</i>	14.6.05 (n)	
<i>Andrena pilipes</i>	13.6.06 (k)	
<i>Andrena carantonica</i>	16.6.06 (n) ja 26.6.06 (n)	PK:lle uusi
<i>Andrena barbilabris</i>	14.6.05 (2k)	
<i>Andrena lapponica</i>	18.5.75 (n)	
<i>Halictus confusus</i>	11.6.06 (2n) ja 15.6.06 (2n)	PK:lle uusi
<i>Megachile analis</i>	14.6.05 (6k) ja 13-26.6.06 (12k + 2n)	
<i>Megachile willughbiella</i>	13.6.06 (2k) ja 30.7.06 (n)	
<i>Megachile circumcincta</i>	15.6.06 (n)	
<i>Coelioxys quadrifasciata</i>	14.6.05 (k)	
<i>Sphecodes albilabris</i>	14.6.05 (n), 10.6.06 (4n) ja 26.6.06 (n)	PK:lle uusi
<i>Sphecodes pellucidus</i>	21.7.05 (2n)	
<i>Hoplitis claviventris</i>	13.6.06 (k)	
<i>Nomada panzeri</i>	14.6.05 (2n)	
<i>Nomada lathburiana</i>	10.6.06 (k) ja 26.6.06 (n)	
<i>Nomada alboguttata</i>	14.6.05 (k) ja 10.6.-3.7.06 (9k + 4n)	
<i>Nomada fuscicornis</i>	14.6.06 (k)	PK:lle uusi
<i>Nomada roberjeotiana</i>	21.7.05 (n)	
<i>Epeolus variegatus</i>	21.7.05 (k)	
<i>Epeolus alpinus</i>	15.6.06 (2n), 26.6.06 (k) ja 30.7.06 (n)	
<i>Ammophila pubescens</i>	15.6.06 (k)	
<i>Diodontus minutus</i>	26.6.06 (n)	
<i>Diodontus medius</i>	11.-26.6.06 (7k + 2n)	
<i>Mimumesa atratina</i>	14.6.06 (k) ja 15.6.06 (k)	
<i>Cerceris arenaria</i>	26.6.06 (2k) ja 3.7.06 (3k)	
<i>Cerceris rubyensis</i>	3.7.06 (n)	
<i>Cerceris quadrifasciata</i>	26.6.06 (k)	
<i>Cerceris ruficornis</i>	30.7.06 (n)	
<i>Argogorytes mystaceus</i>	3.7.06 (n)	
<i>Gorytes laticinctus</i>	7.7.77 (6k), 26.6.06 (2k) ja 3.7.06 (k)	
<i>Gorytes quadrifasciatus</i>	3.7.06 (k)	
<i>Dienoplus lunatus</i>	3.7.06 (n)	
<i>Nysson niger</i>	7.7.77 (k + n) ja 26.6.06 (6k)	
<i>Astata boops</i>	7.7.77 (n)	
<i>Astata pinguis</i>	26.6.06 (n)	
<i>Tachysphex pompiliformis</i>	11.6.06 (n) ja 13.6.06 (2k)	
<i>Tachysphex obscuripennis</i>	26.6.06 (3k), 3.7.06 (2k + n)	
<i>Miscophus niger</i>	7.7.77 (n) ja 26.6.06 (n)	
<i>Oxybelus mandibularis</i>	26.6.06 (k)	
<i>Oxybelus bipunctatus</i>	15.6.-3.7.06 (19k)	
<i>Crabro peltarius</i>	15.6.06 (k)	
<i>Crabro scutellatus</i>	26.6.06 (k)	
<i>Ectemnius continuus</i>	21.7.05 (n)	
<i>Lestica subterranea</i>	14.6.05 (k)	
<i>Crossocerus wesmaeli</i>	15.6.06 (4k)	
<i>Myrmosa atra</i>	26.6.06 (k)	